

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-404-7-29>

**METHODS OF DETERMINING THE AUDITORIAL
CHARACTERISTICS OF BOOKS ADDRESSED
A TEENAGE AUDIENCE**

**МЕТОДИКА ВИЗНАЧЕННЯ АУДИТОРНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ
ТВОРІВ, АДРЕСОВАНИХ ПІДЛІТКОВІЙ АУДИТОРІЇ**

Deviatko N. V.

*Candidate of Philosophy,
Associate Professor,
Associate Professor at the Department
of Philosophy
Communal institution of higher
education “Dnipro Academy
of Continuing Education”
of Dnipropetrovsk Regional Council
Dnipro, Ukraine*

Дев’ятко Н. В.

*кандидат філософських наук,
доцент,
доцент кафедри філософії
КЗВО «Дніпровська академія
неперервної освіти»
Дніпропетровської обласної ради
м. Дніпро, Україна*

У сучасному світі література для дітей та юнацтва має великий потенціал виховання особистості завдяки проживанню ініціальних сюжетів, описаних у повістях і романах. Особливо великий вплив мають фантастичні і пригодницькі твори. Щоб дослідити можливості цього впливу, потрібно виробити ефективну методику визначення жанрових, тематичних, стильових, аудиторних та ідеологічних особливостей творів, адресованих підлітковій аудиторії. Для цього потрібно звернутися до думок, висловлених провідними дослідниками літератури для дітей та юнацтва. Акцент на роботах саме українських науковців зумовлений тим, що кожна аудиторія має свою психологію сприйняття, зумовлену національними особливостями та актуальною історичною ситуацією.

Ідучи за світовою традицією аудиторного поділу, С. Альвстад визначає дитячу літературу як адресовану читачам віком до 16 років, і наголошує, що ці твори не можуть бути суто розважальними, у них реалізуються освітня і виховна мета [10]. Т. Качак зазначає, що читачів 11–15 років «починають цікавити внутрішній світ персонажів, мотиви пошуку себе, самостійності та самореалізації, психологічні переживання типових та знайомих проблем» [4, с. 6]. Д. Скориця вказує на те, що підліткам 13–16 років найбільше підходить пригодницька література, оскільки саме з її героями підліткам найпростіше асоціювати себе [8, с. 84]; а Л. Чебан взагалі наголошує на важливості ідентифікації

читача з персонажем, що є типовим процесом під час актів емоційного читання [9, с. 24–25].

Можна бачити й більш розгалужений поділ аудиторних інтересів, що зумовлюють тематику творів: 12–13 років – входження у підлітковий вік, розвиток самосвідомості, самостійного мислення, свідоме зацікавлення різножанровою художньою літературою, зокрема, фантастикою; 14–15 років – здатність до самооцінки, активна соціалізація, пошук моральних ідеалів і цінностей, формування власної системи літературних вподобань; 16–17 років – юнацький період, коли сформована відповідна база знань, визначені пріоритети, суспільні і творчі інтереси, отже найбільшу цікавість становлять твори, в яких розглядаються проблеми міжособистісного спілкування, місця і ролі людини в соціумі, шляхи досягнення успіху, загальнолюдські цінності [2, с. 116]. Щоправда, видається сумнівним, що перелічені в останньому пункті зацікавлення притаманні виключно старшокласникам. Більш вірогідно, що все це можна знайти й у творах, адресованих дещо молодшим підліткам, і надалі сюжети і психологічні образи героїв ускладнюються.

У. Баран дає таке визначення: «Література для підлітків – це особливий специфічний феномен, що формується за власними, відмінними від літератури для дітей і літератури для дорослих, законами. З одного боку, її нарративний дискурс структурується простотою мовлення з урахуванням попереднього дитячого прочитання, а з іншого – його ідеологія ініціації переповнена «дорослістю» реалістичних тем» [1].

Д. Нідей визначає основоположними для підліткової літератури такі характерні риси: головним героєм є протагоніст-підліток, біля якого перебуває обмежена кількість інших персонажів його ж віку, змальовується здебільшого підлітковий соціум, а дорослі персонажі показані крізь призму підліткового світобачення; наявні кілька паралельних сюжетних ліній, позитивний фінал; часто оповідь йде від першої особи, а текст має формат повісті [11]. Фіксує наявність великої кількості повістей (або повістевих циклів), написаних для підлітків, і В. Кизилова, що, на її думку, зумовлене пошуком форми, яка оптимально сприймається аудиторією [7]. Проте подібне обмеження форми притаманне здебільшого реалістичній літературі, де в центрі сюжету стоїть подія, яка і спричиняє базовий драматичний конфлікт, тому, щойно він буде вирішений, історія завершується. Для фантастичних творів подібна сюжетна будова не є базовою, оскільки будь-яка фантастика змальовує світ (магічний, як у фентезі; чи майбутнього, як у науковій фантастиці), а формат повісті не дає достатнього обсягу і для психологічного розкриття персонажів, і для

побудови світу зі своїми законами, і для розвитку пригодницького сюжету, що часто має сюжетні розгалуження, і для показу протилежної, антагоністичної сторони.

До переліку названих ключових особливостей творів для юної аудиторії Т. Качак додає динамічність сюжетного розвитку подій і своєрідну мову твору, яка вирізняється «багатством, точністю та емоціональністю» [5, с. 7]; наголошує на обов'язковості тематичного спектру, а саме: дорослішання, становлення особистості, соціалізація, екзистенція, шкільне життя дитини; психологічні проблеми самотності, комплексування; спілкування з ровесниками і батьками, складні взаємини у колективі; комунікація з «іншим» і зі світом загалом [5, с. 15]. І хоча ці характеристики досліджуються здебільшого у реалістичних творах, але названі теми не менш важливі і для фантастичної літератури, адресованої підлітковій аудиторії. Цілком легітимним для підліткових творів є визначення феномену літератури, адресованої юній аудиторії: «Основні аспекти, які об'єднують усі жанри літератури для дітей у систему, – наявність казкового, ігрового, пригодницького, фантастичного елементів як змістових і формальних якостей твору, жанрознаючих компонентів і типу образності. Це й зумовлює специфіку літератури для дітей, функціонування її як самобутнього і самодостатнього феномену, сегмента загальної літератури» [6, с. 107].

Сучасна книга для підлітків стає змістовно іншою, оскільки її читачі, як зазначає У. Баран, «здебільшого очікують від книги серйозного ставлення, серйозних розмов на близькі їхньому соціуму теми, які насправді мало чим відрізняються від «дорослих» [3, с. 47]. У цьому контексті важливе усвідомлення, що дорослий – психологічно складна особистість, яка має право не бути «ідеальною». Подібна «ідеальність», «правильність» тривалий час вимагалася від творів, адресованих усій юній аудиторії, і навіть у тоталітарний ідеологічний спосіб «прищеплювалася» читачам. Тепер же діти отримали право бути собою. Це має суттєвий вплив на юних читачів та суспільство в цілому, оскільки актуалізує анти тоталітарні поведінкові і світоглядні моделі, що є вкрай актуальним для пострадянського простору.

Багатство комунікативних моделей, та й взагалі повноцінна реалізація комунікативної функції, допомагає юному читачеві краще зрозуміти себе і навчає висловлювати свої думки та почуття. За певних умов література для юної аудиторії здатна вказати на недоліки дорослого світу, що є неможливим за панування світоглядної парадигми, коли дитина мала підлаштовуватися під «дорослий» світ і аж ніяк не ставити під сумнів його правила.

Природна серйозність, реалізована засобами сучасної літератури для дітей та юнацтва з урахуванням психологічних вікових особливостей

читачів, легітимізує у таких творах проблеми морального вибору, цінності і різноманітність проявів людського життя, складних почуттів, ефективної комунікації з «іншим», і навіть практикує заглиблення у філософські проблеми. Усе це категорично суперечить намаганням звести літературу для дітей та юнацтва виключно до розваги.

Також дуже важливою є естетика творів для юної аудиторії, оскільки тип цієї естетики надалі визначає силу світогляду, вектор його формування і потенціал захисту від маніпулятивних впливів. Зазвичай, не використовуючи філософію для узагальнення, термінологічно цю життєствердну естетику визначають по-різному, найчастіше як формування художнього смаку, утвердження етичних та естетичних норм. Проте суть залишається незмінною, мова йде про життєствердну естетику як світоглядну основу.

Підсумовуючи сказане, можна стверджувати, що сучасні художні твори, адресовані підлітковій аудиторії, мають свою специфіку і є серйозними, що зумовлює високий рівень реалізації виховного потенціалу через ініціальні моделі. Розважальна ж складова є допоміжною для утримання уваги на рівні з психологічним розгортанням сюжету і пригодницьким подієвим наповненням.

Література:

1. Баран У. Підліткова література : український стрибок та європейський стандарт. URL : <https://litakcent.online/2015/12/01/pidlitkova-literatura-ukrajinskyj-strybok-ta-jevropejskyj-standart/> (дата звернення : 2024.01.30).

2. Видавнича діяльність в умовах розвитку новітніх технологій : вивчення запитів фахівців : монографія / за заг. ред. Г. Горбенко ; упоряд., наук. ред. Н. Вернигора ; Київ : Інститут журналістики Київського університету імені Бориса Грінченка, 2019. 272 с.

3. Гнідець У. Література. Діти. Час : Вісник Центру дослідження літератури для дітей та юнацтва. Вип. 4. Рівне : Дятлик М., 2013. 308 с.

4. Качак Т. Дитина-читач і специфіка рецепції як оптика дослідження літератури для дітей та юнацтва. *Окриленість словом* : збірник наукових праць. Івано-Франківськ : Місто НВ, 2019. С. 247–256.

5. Качак Т. Література для дітей і дитяче читання у контексті сучасної літературної освіти : збірник науково-методичних статей. Івано-Франківськ : Тіповіт, 2013. 132 с.

6. Качак Т. Тенденції розвитку української прози для дітей та юнацтва початку ХХІ ст. Київ : Академвидав, 2018. 320 с.

7. Кизилова В. Художня специфіка української прози для дітей та юнацтва другої половини ХХ століття : монографія. Луганськ : Вид-во